

Ks. Andrzej Oworuszko
PWT Warszawa

Opiekuńcza miłość Boga do stworzenia w wybranych tekstach mądrościowych Starego Testamentu

Pismo Święte głosi prawdy wiary i przemawia językiem wiary. Każde słowo w Biblii ma związek z Bogiem, którego celem jest zbawienie człowieka¹. Bóg chce zbawić człowieka, ponieważ go kocha. Z miłości stwarza świat², a następnie podtrzymuje go w istnieniu i kieruje swoim stworzeniem³.

Swoje dzieło wziął Bóg w nieustanną opiekę. Biblia opisuje przejawy tej troski Stwórcy, używając różnych obrazów i akcentując najróżniejsze przejawy Bożego działania w świecie. Analizując teksty biblijne, bez trudu natrafimy na mniejsze i większe fragmenty natchnionych ksiąg, które przekonują, że Stwórca nie pozostawił świata, ale nieustannie się nim opiekuje⁴.

W niniejszym opracowaniu przyjrzymy się wybranym biblijnym tekstom z ksiąg mądrościowych, które wprost odnoszą się do troski Boga o stworzenie i do zagadnienia miłości Stwórcy do swego dzieła. Takie ujęcie przedmiotu badań wynika przede wszystkim ze specyfiki tych ksiąg. Ich najbardziej charakterystyczną cechą jest to, że w poszukiwaniu prawdy ich autorzy opierają się na naturalnych zdolnościach rozumu ludzkiego (inaczej niż prorocy czy inni autorzy ksiąg świętych), czerpiąc swoją doktrynę przede wszystkim z przesłanek

¹ Por. N. Lohfink, *Jak rozumieć Pismo Święte*, w: *Biblia dzisiaj*, J. Kudasiwicz (red.), Kraków 1976, s. 29-59.

² KKK 293: „Jedynym powodem, dla którego Bóg stwarza jest miłość i dobroć”.

³ Tamże 301: „Po stworzeniu Bóg nie pozostawia stworzenia samemu sobie. Nie tylko daje mu byt i istnienie, ale także w każdej chwili podtrzymuje je w istnieniu, pozwala mu działać i prowadzi je do jego celu”.

⁴ Por. R. Krawczyk, *Stary Testament – Biblia chrześcijanina dzisiaj*, Siedlce 1985, s. 169.

rozumowych, z doświadczenia ludzkiego i bogactwa mądrości innych narodów. Ponadto pisarze mądrościowi opierają się jedynie na nauce przekazanej im przez przodków Izraela i tę naukę oraz wydarzenia historii świętej przedstawiają w taki sposób, jakby byli obdarzeni szczególnym darem mistycznej kontemplacji⁵. Należy zatem przypuszczać, że zarysowana w tytule opracowania problematyka, podejmowana w biblijnej literaturze mądrościowej, okaże się szczególnie bogata.

Przypominanie tej bardzo podstawowej prawdy biblijnej jest dziś chyba szczególnie potrzebne. Często słyszy się bowiem, że Bóg nie może kochać ani świata, ani człowieka, a już na pewno świat go nie interesuje, bo jak pogodzić prawdę o miłości z istnieniem cierpienia na świecie. Wydaje się, że jeśli człowiek na nowo uwierzy w opiekuńczą miłość Boga do stworzenia, to powoli będzie też zmieniał swój stosunek do świata. Jeśli Bóg kocha świat, który stworzył, to jest to też jakieś wyzwanie i dla człowieka, które powinno skutkować przynajmniej szacunkiem do stworzeń. Być może odkrycie na nowo tej prawdy uczyłoby ludzi również szacunku do siebie nawzajem.

1. Boża opieka nad światem

Boża opieka ujawnia się już w tym, że Bóg, stwarzając świat, ustalił w nim ściśle określone zasady jego funkcjonowania, pewien nienaruszalny porządek. Biblia, wraz z całym ówczesnym światem, podziela przeświadczenie o porządku świata, ustalonym jako nienaruszalny⁶.

Wiarę w to, że Bóg panuje nad całym światem odnajdujemy w Księdze Hioba. Wynika ona z głębokiego przeświadczenia autora, że to Bóg jest Stwórcą, który za wszystko jest odpowiedzialny. W księdze czytamy:

- (5) „W mgnieniu oka On przesunie góry i zniesie je w swoim gniewie,
- (6) On ziemię poruszy w posadach: i poczną trzeszczeć jej słupy.
- (7) On słońcu zabroni świecić, na gwiazdy pieczęć nałoży.
- (8) On sam rozciąga niebiosą, kroczy po morskich głębinach;
- (9) On stworzył Niedźwiedzicę, Oriona, Plejady i Strefy Południa”
(Hi 9,5-9⁷).

Odpowiadając na mowę Bildada, Hiob z głębokości swego bólu śpiewa chwałę Boga. Jest przekonany, że nie można przeciwstawić się zrządzonom Pana, który może poruszyć ziemię i zgasić słońce⁸. W tę Hiobową skargę, że nie

---

⁵ Por. E. Zawiszewski, *Księgi dydaktyczne Starego Testamentu*, Pelplin 1999, s. 14

⁶ Por. L. Stachowiak, *Akcenty ekologiczne w opisie potopu Rdz 6-9*, RT 38-39 (1991-1992), s. 20.

⁷ Tekst Biblii: *Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań 2000.

⁸ Por. T. Żychiewicz, *Stare Przymierze. Kohelet, Hiob, Syracydes*, Kaków 1979, s. 163.

może mieć sprawiedliwego procesu, ponieważ nikt nie jest w stanie przeciwstawić się potędze Stwórcy, wpisana jest wiara, iż Bóg nie tylko świat powołał do istnienia, ale też ciągle ma władzę nad tym światem.

Podobna myśl zawarta jest w 12 rozdziale księgi. Bohater, odpierając zarzuty swoich przyjaciół, występuje z atakiem na nich. Ukazuje, jak potężny i wszechmocny jest Bóg i jak doskonale są Jego rządy we wszechświecie⁹:

- (13) „On ma potęgę i rozum, rozsądek znać w Jego planach.
- (14) Gdy On rozwali – któż odbuduje, gdy zamknie, kto by otworzył?
- (15) Gdy wody wstrzyma – jest susza; zwolni je – ziemię spustoszą.
- (16) U Niego zwycięstwo i siła, ma w ręku błędzących i kłamców”
(Hi 12,13-16).

Do obrazu powstania świata z Rdz 1 – 2 nawiązuje wypowiedź Hioba z 26 rozdziału:

- (7) „Dach rozciąga nad pustką, ziemi niczym nie umacnia,
- (8) wody chmurami krępuje, nie pękną pod nimi obłoki.
- (9) Zakrywa oblicze księżyca, rozciągając nad nim chmury.
- (10) Wodom nakreślił granice, oddzielił światło od mroku.
- (11) Słupy niebieskie się chwieją, drżące przed Jego groźbą.
- (12) Potęgą wzburzył pramorze, roztrzaskał Rahaba swą mocą,
- (13) wichurą oczyszcza strop nieba i Węża Zbiega niszczy swą ręką”
(Hi 26,7-13).

Nasz bohater, odpowiadając Bildadowi, jeszcze mocniej podkreśla wszechmoc i potęgę Boga. Przedstawia swoją kosmogonię i swój pogląd na rządy Stwórcy nad światem (zgodne z koncepcją zarysowaną przez autora Rdz). Wygłoszona przezeń nauka o tajemniczej potędze Boga, który rządzi wszystkim, co jest na ziemi i w niebiosach, wyraźnie zawiera przekonanie o ciągłej trwającej Bożej opiece nad światem¹⁰.

O zaangażowaniu Boga w działo opiekowania się światem poucza także Eli-faz w swojej pierwszej mowie:

---

⁹ Por. Komentarz do cytowanego fragmentu w *Biblii Poznańskiej*.

¹⁰ *Katolicki Komentarz Biblijny* sugeruje, że działanie Boga we wszechświecie powinno być opisywane w czasie teraźniejszym, jako czynność trwająca: „W w. 5-11 czasowniki opisujące działanie Boga w kosmosie mają formę bezokoliczników lub posiadają tryb niedokonany (który należy tłumaczyć w czasie teraźniejszym)”. Zob. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy (red.), *Katolicki Komentarz Biblijny*, W. Chrostowski (red. wyd. pol.), Warszawa 2001, s. 468. (dalej KKB)

- (9) „On czyni niezmiernie dziwy, a cudów Jego bez liku:
- (10) On udziela glebie deszczu, posyła wody na powierzchnię ziemi,
- (11) wysoko podnosi zgębionych, smutni się szczęściem weselą.
- (12) Udaremnia zamysły przebiegłych: dzieło ich rąk – nieskuteczne;
- (13) chytrzy złapani, choć sprytni – daremne knowania podstępnych.
- (14) Za dnia popadają w ciemność, w południe macają jak w nocy.
- (15) Sierotę ratuje od miecza, biedaka – z przemocy mocarza,
- (16) ubogi się karmi nadzieją, bo nieprawość zamyka swe usta.
- (17) Szczęśliwy, kogo Bóg karci, więc nie odrzucaj nagan Wszechmocnego.
- (18) On zrani, On także uleczy, skaleczy – i ręką swą własną uzdrowi.
- (19) Od sześciu nieszczęść uwolni, w siedmiu – zło ciebie nie dotknie;
- (20) w nędzy wykupi od śmierci, na wojnie od miecza wybawi.
- (21) Unikniesz chłosty języka, nie strwoży cię nieszczęście, gdy spadnie;
- (22) będziesz się śmiał z suszy i głodu, nie zadrzysz przed dzikim zwierzęciem,
- (23) gdyż zawrzesz pakt z kamieniami i przyjaźń z polną zwierzyną.
- (24) Ujrzysz twój namiot spokojnym, mieszkanie zastaniesz bez braków.
- (25) Poznasz, że wielu masz potomków, że twych dzieci – jak trawy na łące.
- (26) Dojrzały zejdziesz do grobu, jak snopy zbierane w swym czasie”
(Hi 5,9-26).

Przyjaciół Hioba stoi na stanowisku, że tylko Bóg może przyjść człowiekowi z pomocą. Do takiego wniosku uprawnia go obserwacja Bożego działania we wszechświecie. Wylicza on dobrodziejstwa, którymi Stwórca obdarza najpierw ziemię (zsyła deszcz), a później ludzi, w szczególności zaś tych, którzy Mu zaufali i tych, którzy cierpią. Bóg błogosławi plonom ziemi, a ufającym Mu nawet kamienista ziemia będzie przynosiła owoce¹¹.

Idea Bożej opieki nad światem występuje też w Psalmach. W rozbrzmiewającej w hymnach pochwalę Boga Stwórcy podstawą uwielbienia i wychwalania Boga jest przede wszystkim Jego działanie ochraniające świat¹². Bóg jest wystarczająco mocny, aby wszystko, co stworzył, zachować w takim stanie, który będzie odpowiadał zaplanowanemu przez Stwórcę porządkowi.

---

¹¹ Por. Komentarz do Hi 5 w *Biblii Poznańskiej*.

¹² Por. J. Schreiner, *Teologia Starego Testamentu*, B. Matysiak (tłum.), Warszawa 1999, s. 175.

Pochwałę Boga Stworzyciela głosi Psalmista w Ps 93:

- (1) „Pan króluje, oblókł się w majestat,
Pan przywdział potęgę i nią się przepasał:
tak utwierdził świat, że się nie zachwieje.
- (2) Twój tron niewzruszony od wieczności, Ty jesteś od wieków, o Boże.
- (3) Podnoszą rzeki, o Panie, rzeki swój głos podnoszą,
rzeki swój szum podnoszą.
- (4) Ponad szum wód rozległych, ponad potęgę morskiej kipieli
potężny jest Pan na wysokościach.
- (5) Świadectwa Twoje są bardzo godne wiary;
domowi Twojemu przystoi świętość
po wszystkie dni, o Panie!” (Ps 93,1-5).

Wyrażenie „Pan króluje” odnosi się do odwiecznego panowania Pana Boga nad światem¹³. Jahwe jest przedstawiony na podobieństwo ziemskiego króla, odzianego w strój królewski, który miał uwydatnić jego potęgę i majestat. Ponieważ królestwo Pana zostało umocnione aktem stwórczym, nigdy nie może się zachwiać. Tron Boży przetrwa wszystkie wieki, podobnie jak władający na nim Pan. To władztwo Boże ujawnia się poprzez stałą kontrolę nad światem, a przedwieczność Boga gwarantuje trwałość Jego stworzeń¹⁴. Ziemia, przedstawiona przez psalmistę jako wielka wyspa osadzona na słupach w dolnym oceanie, jest tak mocno utwierdzona, że nie może się zachwiać¹⁵.

W w. 3-4 znajdujemy obraz znany na Bliskim Wschodzie, który przedstawia stworzenie świata w formie opanowania sił pierwotnego chaosu. Opis tej walki miał uzmysłowić sens wyrażenia „Jahwe króluje”¹⁶.

Podobną myśl wyraża psalmista w Ps 104. Autor zachwyca się wielkością Boga Stwórcy, aby w ten sposób, w obecności Boga, ukazać porządek świata, który od Niego pochodzi i który na trwałe zależy od Boga. Woda nie tylko została przez Stwórcę skierowana w odpowiednie miejsca, ale także podlega procesowi parowania, by w odpowiedniej porze nawodnić ziemię w postaci opadu i przez to stać się dobrodziejstwem dla stworzeń, które bez niej zmarniałyby (por. Ps 104,10-13). Zroszona ziemia dostarcza pożywienia ludziom i zwierzętom (por. Ps 104,11-15). Spoza świata i jego stworzeń wyłania się dobroć i mądrość

¹³ Por. W. Borowski, *Psalmy. Komentarz biblijno-ascetyczny*, Kraków 1983, s. 311.

¹⁴ Por. tamże.

¹⁵ Por. S. Łach, *Księga Psalmów. Wstęp - Przekład z oryginału - Komentarz - Ekskursy*, w: *Pismo Święte Starego Testamentu*, VII/2, S. Łach, L. Stachowiak (red.), Poznań 1990, s. 407.

¹⁶ Por. tamże, s. 408.

Boga, który nie tylko wszystko stworzył, ale także utrzymuje swoje stworzenie¹⁷. „Stwórcza i królewska potęga Boga przejawia się w tym, że żywiąc swoje stworzenia, wiąże je ze sobą. Jest wtedy podobny do dobrego gospodarza, który hojnie rozdaje żywność głodnej czeladzi. Odwrócenie oblicza Bożego (odmówienie pomocy) jest tak samo groźne, jak Jego gniew”¹⁸.

Ten temat pojawia się w wielu psalmach. Odnajdujemy go zwłaszcza w hymnach, które wychwalają królewską godność Jahwe oraz mówią o panowaniu nad morzem, nad niebiosami, nad całą ziemią¹⁹. Bóg nieustannie podtrzymuje świat swoją mocą i On jest przyczyną sprawcą wszelkiego działania (por. Ps 103,19).

Ideę Bożej opieki nad światem psalmy oddają poprzez terminy: strzeżenie i ocalenie²⁰. Tylko Bóg jest wystarczająco mocny, aby stworzyć wszystko i zachować według ustalonego przez siebie porządku. Jego moc jest tak wielka, że bez niszczenia czegokolwiek może zachwiać to, co stworzył (por. Ps 104,32; Hi 9,4-6).

Sposobem zachowania świata i wyrazem troski o niego jest Boże błogosławieństwo²¹. Bóg utrzymuje swój świat w rytmach błogosławieństwa i właśnie w nim działanie Stwórcy dosięga obecnego czasu.

W swojej mocy, objawionej zarówno przez stworzenie, jak i przez zachowanie świata, Bóg może także ocalić. Błagający w psalmach głęboko w to wierzą i dają temu wyraz w modlitwach, łącząc wypowiedzi o stworzeniu z prośbą oraz dziękczynieniem. Jako przykład posłuży nam Ps 74. Ta lamentacja oplakuje zburzenie świątyni, a pierwszych jedenaście wersetów opisuje tę właśnie klęskę²². Uwagę naszą skierujmy na drugą część psalmu:

- (12) „Bóg jednak od początku jest moim królem,
który na ziemi sprawia ocalenie.
- (13) Ty ujarzmiłeś morze swą potęgą,
skruszyłeś głowy smoków na morzu.
- (14) Ty zmiądzzyłeś lby Lewiatana,
wydałeś go na żer potworom morskim.
- (15) Ty otworzyłeś źródła i strumienie;
Ty wysuszyłeś rzeki stale płynące.

---

¹⁷ Por. W. Borowski, *Psalmy...*, s. 338.

¹⁸ Tamże, s. 338.

¹⁹ Por. R. Krawczyk, *Stary Testament...*, s. 172. Wspomnianej tematyki dotyczą m.in. psalmy: 8, 47, 95, 96, 100, 103.

²⁰ Por. J. Schreiner, *Teologia Starego Testamentu*, s. 175.

²¹ Por. C. Westermann, *Teologie des Alten Testaments in Grundzügen*, Göttingen 1978, s. 75.

²² Por. S. Łach, *Księga Psalmów...*, s. 339.

- (16) Twoim jest dzień i noc jest Twoja;
Ty światło i słońce utwierdziłeś.
- (17) Ty ustanowiłeś wszystkie granice ziemi;
Ty utworzyłeś lato i zimę” (Ps 74,12-17).

W w. 12-14 autor w poetycki sposób uzmysławia potęgę Bożej wszechmocy w naturze i w historii świata. Kolejne wersety (15-17) opisują dobroć Jahwe, który dla swojego ludu wyprowadził strumienie i źródła. Aby ocean nie zlewał ziemi swoimi wodami, Bóg ustanowił źródła, strumienie i rzeki, które miały nawadniać ziemię. Jahwe jest Panem świata, którym rządzi według swoich planów²³. On jest Królem dokonującym zbawczych dzieł na ziemi, który w walce pokonał chaotyczne morze i jego pomocników (Lewiatana). Autor wielbi Boga za to, że wysuszył część pierwotnego oceanu, rozdzielając w ten sposób wody od ziemi, na której wytrysnęły źródła i strumienie²⁴. To On jest Twórcą i Władcą okresów i pór roku, dni i nocy – na niebie umieścił światła, ustalił granice ziemi i ustanowił lato i zimę.

Obserwując stworzony świat, człowiek często uświadamia sobie swoją znikomość. To skłania go do tego, by o ratunek prosił Boga (por. Ps 39; 22, 10; 36,10; 71,6). Tylko Stwórca może odmienić człowiecze nieszczęście (por. Ps 90), dlatego chory prosi Boga o pomoc, Tego, który przed wiekami założył ziemię i stworzył niebiosy (por. Ps 102).

Z głęboką ufnością proszący zwracają się do Boga z błaganiem o ocalenie, wyznając, że ich ratunek jest u Niego (por. Ps 121; 124). To On może uratować uciśnionych (por. Ps 135). Wyraźnie więc widać, że psalmy utrwalają przekonanie (obecne już w Rdz), że skoro Bóg powołał świat i człowieka do istnienia, to nie może pragnąć ich zguby²⁵.

Trzeba podkreślić, że przedmiotem szczególnej troski Boga jest człowiek²⁶. Psalmy wyraźnie to eksponują. Jahwe z nieba spogląda na ludzi, jest ucieczką dla sprawiedliwych, twierdzą, opoką, skałą, zbawieniem dla uciekających się do Niego. Te myśli odnajdziemy między innymi w Ps 11,4; 18,3; 19,15; 27,5; 31,34; 33,13; 37,39; 71,3; 78,35; 91,1nn.

Wiara w Bożą opiekę nad światem widoczna jest także w Księdze Przysłów. Autor wyraża przekonanie, że Pan „wszystko celowo uczynił” i sam wszystkim kieruje:

²³ Por. W. Borowski, *Psalmy...*, s. 257.

²⁴ Por. S. Łach, *Księga Psalmów...*, s. 341.

²⁵ Por. J. Schreiner, *Teologia Starego Testamentu*, s. 177.

²⁶ Por. R. Krawczyk, *Stary Testament...*, s. 169.

- (3) „Powierz Panu swe dzieło, a spełnią się twoje zamiary.
(4) Wszystko celowo uczynił Pan, także grzesznika na dzień nieszczęścia”
(Prz 16,3-4).

Bóg kieruje także losem człowieka:

- (24) „Pan kieruje krokami człowieka,
jakżeby człowiek pojął własną drogę?” (Prz 20,24).

Boża opieka nad światem podkreślona jest zwłaszcza w Prz 8, gdzie uosobiona Mądrość podkreśla swoją obecność u boku Stwórcy podczas dzieła stwarzania²⁷.

Wyraźnych wypowiedzi odnośnie do Bożej opieki nad światem trudno dostrzec się w Księdze Koheleta²⁸. Niemniej jednak autor wierzy w taką opiekę, ponieważ bez zastrzeżeń przyjmuje prawdę o panowaniu Boga w świecie:

- (13) „Bo też, że człowiek je i pije, i cieszy się szczęściem
przy całym swym trudzie – to wszystko dar Boży.
(14) Poznałem, że wszystko, co czyni Bóg, na wieki będzie trwało:
do tego nic dodać nie można ani od tego coś odjąć.
A Bóg tak działa, by się go ludzie bali” (Koh 3,13-14).

Kohelet stwierdza, że tajemnicze Boże działanie zdecydowanie wykracza poza granice świata i czasu, jest wieczne i niezmiennie doskonałe i za takie jest uznawane przez tego, kto boi się Boga²⁹. W księdze jednak nie ma podziwu dla Bożego panowania, tak jak mamy to na przykład w psalmach. Ale autor wyraża wiarę w Boga, który jest najwyższym panem świata i rządzi nim według swojej niczym nieskrępowanej woli³⁰. Obok tej panującej w kosmosie i w ludzkiej społeczności obecności Boga, Kohelet widzi też indywidualną troskę Boga o człowieka. Ale dla człowieka to Boże działanie jest jednak niezrozumiałe. Bóg wprawdzie wyniósł człowieka nad inne stworzenia (por. Koh 3,11), ale jego zdolności poznawcze są ograniczone i zwodnicze³¹.

Wyrazem troski o człowieka jest to, że Bóg pozwala (przy całej znikomości ludzkiego życia) korzystać mu z bogactwa i to On zajmuje mu serce radością:

---

²⁷ Por. W.R. Farmer (red.), *Międzynarodowy Komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*, W. Chrostowski (red. wyd. pol.), Warszawa 2001, s. 757. (dalej MKPS)

²⁸ Por. R. Krawczyk, *Drzewo życia. Zagadnienia wybrane z literatury mądrościowej Starego Testamentu*, Siedlce 1994, s. 171.

²⁹ Por. A. Bonora, *Księga Koheleta*, Kraków 1997, s. 72.

³⁰ Por. T. Brzegowy, *Jakiż pożytek odniesie człowiek z całego swego trudu?*, w: *Mądrość starotestamentowego Izraela: Przysłowia, Hiob, Kohelet, Syrach, Księga Mądrości*, S. Potocki, J. Warzecha, T. Brzegowy (oprac.), Warszawa 1999, s. 142, *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, 4.

³¹ Por. M. Filipiak, *Religia Koheleta*, ZN KUL 18 (1975), z. 2, s. 44.

- (18) „Dla każdego też człowieka, któremu Bóg daje bogactwo i skarby i któremu pozwala z nich korzystać, wziąć swoją część i cieszyć się przy swoim trudzie – to Bożym jest darem.
- (19) Taki nie myśli wiele o dniach swego życia, gdyż Bóg go zajmuje radością serca” (Koh 5,18-19).

Bóg pozwala człowiekowi konsumować stworzone dobra, trzymać blisko siebie swój majątek, cieszyć się owocami swojego trudu, bo to wszystko jest Jego darem³².

Przekonanie o dobroci i łaskawości Boga, które są przejawem troski o świat i ludzi, przekazuje Księga Mądrości. Przymioty cierpliwości i dobroci Boga opisuje zwłaszcza 12 rozdział księgi:

- (13) „Ani bowiem nie ma oprócz Ciebie boga, co ma pieczę nad wszystkim, abyś miał dowodzić, że nie sądzisz niesprawiedliwie,
- (14) ani się z Tobą nie będzie mógł spierać król czy władca o tych, których ukarałeś.
- (15) Tyś sprawiedliwy i rządysz wszystkim sprawiedliwie: skazać kogoś, kto nie zasłużył na karę, uważasz za niegodne Twojej potęgi.
- (16) Podstawą Twojej sprawiedliwości jest Twoja potęga, wszechwładza Twa sprawia, że wszystko oszczędzasz.
- (17) Moc swą przejawiasz, gdy się nie wierzy w pełnię Twej potęgi, i karzesz zuchwalstwo świadomych.
- (18) Potęgą władasz, a sądzisz łagodnie i rządysz nami z wielką oględnością, bo do Ciebie należy moc, gdy zechcesz.
- (19) Nauczyłeś lud swój tym postępowaniem, że sprawiedliwy powinien być dobrym dla ludzi.
- I wlałeś synom swym wielką nadzieję, że po występkach dajesz nawrócenie” (Mdr 12,13-19).

W 12 rozdziale Mdr autor, w odpowiedzi na pytanie, dlaczego Bóg ukarał Kananejczyków, przytacza fakty historyczne, którym nadaje charakter racji teologicznej. Bóg nawet karząc, okazuje miłosierdzie. Najważniejszym powodem, dla którego Bóg okazuje się cierpliwy i łagodny, jest Jego sprawiedliwość i moc.

---

³² Por. G. Ravasi, *Kohelet. Najbardziej oryginalna i „skandaliczna” księga Starego Testamentu*, Kraków 2003, s. 184.

Bóg może wszystko oszczędzić, bo jest mocny, a Jego potęga stanowi podstawę sprawiedliwości³³. Sposób, w jaki Bóg sprawuje rządy nie jest przejawem władzy tyrana, lecz kochającego ojca, który nie chce zniszczyć, ale skłonić do poprawy. Karze przecież tylko zuchwałość i przewrotność człowieka, dając mu czas do poprawy.

Tekst zatem nawiązuje do tematu Bożej opieki, która wyraźnie dotyczy wszystkich. Boża miłość w szczególny sposób dotyczy narodu wybranego, ale także i poganom Bóg okazuje swoją życzliwość. Podobne myśli odnajdziemy w Mdr 14,1-4.

Pochwałę Boga, od którego pochodzi mądrość widoczna w świecie stworzonym i w życiu ludzi, szczególnie zaś tych, którzy boją się Boga, głosi mędrzec Syrach. Wiele razy będzie on podkreślał podporządkowanie całego stworzenia swemu Stwórcy, który wszystko powołał do istnienia, wszystko widzi i wszystko, co dzieje się w świecie, jest Mu znane:

- (26) „Na rozkaz Pana, na początku, stały się Jego dzieła
i gdy tylko je stworzył, dokładnie określił ich zadanie.
- (27) Uporządkował je na zawsze, od początku aż w daleką przyszłość.
Nie odczuwają głodu ani zmęczenia i nigdy nie porzucą swego zadania,
- (28) żadne nie zderzy się z drugim i Jego słowom nigdy
nie odmówią posłuchu.
- (29) Następnie zwrócił Pan wzrok swój na ziemię
i napełnił ją dobrami swoimi.
- (30) Pokrył jej oblicze wszelkiego rodzaju istotami żywymi,
które do niej powrócą” (Syr 16,26-30).

Przytoczone wersety są początkiem pouczenia mędrca i stanowią rodzaj mądrościowego komentarza do biblijnej relacji o stworzeniu świata. Nawiązując do opisu stworzenia z Rdz, Syrach podkreślił doskonałość i prawidłowe funkcjonowanie dzieł kosmosu, stworzonych na początku przez Boga³⁴. Podkreślając doskonałość, celowość i trwałość stworzonych przez Boga dzieł, mędrzec daje wyraz swemu przekonaniu, że Bóg nie tylko świat powołał do istnienia, ale nim się opiekuje.

„Podziw Syracha dla dzieła Bożego, jakim jest świat, jest rezultatem przekonania, że Bóg jest jeden i posiada wszechwładne panowanie nad światem. On to

---

³³ Por. S. Potocki, *Rady Mądrości. Przewodnik po mądrościowej literaturze Starego Testamentu*, Lublin 1998, s. 291.

³⁴ Por. tamże, s. 220.

stworzył świat, od Niego pochodzi jego wspaniała harmonia i celowość istniejąca w świecie. Świat jest kierowany niezmiennymi prawami i człowiek wie, kiedy przyjdzie zima, kiedy nasienie wyda swój plon, kiedy przyjdzie czas żniwa³⁵. Takie myśli odnajdujemy między innymi w Syr 39,16-22. Perykopa o doskonałości Bożych dzieł składa się z podniosłego wprowadzenia (w. 12-15), obszernej części głównej (w. 16-31) i krótkiego zakończenia (w. 32-35). Zasadnicza część tego poematu zawiera rozważania, które zostały osnute wokół myśli wyrażonej w w. 16 i powtórzonej w w. 33. Chodzi mianowicie o dobroć, czyli doskonałość stworzonych przez Boga dzieł³⁶. Mędrzec występuje w obronie doskonałości wszystkich dzieł, podkreślając, że są one dobre i potrzebne. Bogu zależy na dobru stworzeń, którymi się ustawicznie interesuje, dlatego Jego dzieła nie mogą być złe. W tym ujawnia się troska o wszystkie stworzenia.

W końcowej części księgi (Syr 42,12 – 43,33) odnajdujemy obszerny poemat sławiący mądrość Boga, przejawiającą się w dziele stworzenia. Syrach przypomina, że wszystkie dzieła Stwórcy noszą w sobie znamiona Jego chwały. Ponieważ są tak liczne i tak przedziwne, człowiekowi nie pozostaje nic innego, jak tylko wysławiać Boga za jego odwieczną i doskonałą mądrość. Każde z tych dzieł urzeka swoi pięknem i celowością działania. W drugiej części hymnu (43,1nn.) mędrzec opisuje właściwości poszczególnych dzieł: słońca, księżyca, gwiazd, chmur, burzy itd. Opis ten został tak poprowadzony, aby jego szczegóły zwracały uwagę na majestat Stwórcy, Jego wielkość i potęgę³⁷.

2. Miłość Boga do stworzeń

Miłość Boga do swojego stworzenia wynika już z faktu stworzenia, a jej świadectwem jest to, że Bóg nie zapomniał o świecie i nieustannie się nim interesuje, dając dowody swojej opieki nad nim. Dlatego wszystkie teksty, które są świadectwem istnienia takiej opieki, są też dowodem na to, że Bóg swoje stworzenie kocha. Niemniej jednak w księgach mądrościowych znajdujemy teksty, które nazywając Boga miłośnikiem życia, Jego relację do stworzenia nazywają miłością.

Już na samym początku Księgi Hioba czytamy o dobroci Boga względem Hioba, którego dom Bóg „zewsąd ogrodził i pobłogosławił pracy rąk jego” (Hi 1,10). Ta nieustanna troska Stwórcy, od którego pochodzi dobro (por. Hi 2,10) i który nie opuści sieroty (por. Hi 5,15) i biedaka, a prawego nie odrzuci (por. Hi 8,20), jest przecież dowodem miłości Boga do swego stworzenia. I chociaż w tekście księgi brak literalnych sformułowań, odnoszących się do tego zagadnienia,

³⁵ R. Krawczyk, *Stary Testament...*, s. 173.

³⁶ Por. Komentarz do tekstu w *Biblii Poznańskiej*.

³⁷ Por. S. Potocki, *Rady mądrości...*, s. 248.

to teologiczna refleksja prowadzi do uzasadnionego stwierdzenia, że idea miłości Boga do człowieka w księdze występuje. Autor przedstawia w niej obraz wszechmocnego i potężnego Boga, który mądrze i sprawiedliwie rządzi stworzonym przez siebie światem, a szczególnie kocha człowieka oraz pragnie jego dobra i szczęścia. Dlatego człowiek powinien Mu bezgranicznie zaufać³⁸.

W Księdze Psalmów pojęcie miłości zawiera się w pojęciu חסד (miłość, miłosierdzie, łaskawość). Sposób rozumienia tej zbawczej miłości Boga (חסד) jest bardzo szeroki. Zbawcza miłość Boga oznacza stworzenie świata, kierowanie nim, przymierze, wyzwolenie (i historyczne, i eschatologiczne), przebaczenie grzechów człowiekowi, zachowanie go w ciężkiej chorobie i wyratowanie od wrogów³⁹.

Biblia Tysiąclecia hebrajskie חסד tłumaczy często jako „łaska”, „łaskawość”. Przykładem może być Ps 100:

- (1) „Wykrzykujcie na cześć Pana, wszystkie ziemie;
- (2) służcie Panu z weselem! Wśród okrzyków radości stawajcie przed Nim!
- (3) Wiedzcie, że Pan jest Bogiem: On sam nas stworzył,
my Jego własnością, jesteśmy Jego ludem, owcami Jego pastwiska.
- (4) Wstępujcie w Jego bramy wśród dziękczynienia,
wśród hymnów w Jego przedsionki;
chwalcie Go i błogosławcie Jego imię!
- (5) Albowiem dobry jest Pan, łaskawość Jego trwa na wieki,
a wierność Jego przez pokolenia” (Ps 100,1-5).

Psalm ten jest krótkim hymnem chwały. Centralne miejsce stanowi w nim wyznanie wiary w Pana, jedyne Boga, którego łaskawość (חסד) trwa na wieki⁴⁰. Tej łaskawości (miłości) Boga zawdzięcza swe istnienie cała ziemia, a Izrael otrzymuje swoje wybraństwo i staje się ludem Jahwe i Jego owczarnią⁴¹.

Podobne znaczenie hebrajskiego חסד odnajdziemy w wielu psalmach, między innymi w Ps 32, 33, 40, 48, 98, 103, 117, 136, 142. Analizy znaczenia zbawczej miłości Boga (חסד) dokonuje ks. Łach we wskazanych wyżej artykułach.

Podobnie jak inni autorzy ksiąg biblijnych, tak i autor Księgi Mądrości jest przekonany o miłości Boga do swojego ludu. Najpierw trzeba zaznaczyć, że

---

³⁸ Por. E. Zawiszewski, *Księgi dydaktyczne Starego Testamentu*, Pelplin 1999, s. 85.

³⁹ Szerzej na temat zbawczej miłości zob. J. Łach, *Zbawcza miłość Boga (HESED) w Hymnach Psalterza*, w: SB, t. V, J. Łach (red.), Warszawa 1990, s. 41-47; Tenże, *Zbawcza miłość Boga (HESED) w dziękczynnych i dydaktycznych utworach Psalterza*, w: SB, t. V, s. 71-85.

⁴⁰ Por. MKPS, s. 734-735.

⁴¹ Por. J. Łach, *Zbawcza miłość Boga (HESED) w Hymnach Psalterza*, s. 42.

przedmiotem tej miłości jest naród wybrany. W 16 rozdziale (w. 20-26) autor opisuje dobrodziejstwo, jakie Bóg wyświadczył swemu ludowi na pustyni, karmiąc go manną. Czyniąc dygresję na temat stworzenia, pisarz biblijny podejmuje myśl, że Bóg działa za pośrednictwem stworzenia, gdy karze lub błogosławi, by w ten sposób dać człowiekowi lekcję moralną. Aby zaspokoić głód wędrującego przez pustynię ludu Bóg dał mu chleb z nieba, który stał się pokarmem przybierającym każdy pożądaną smak. Ta przemiana stworzenia (rosa staje się manną), która dokonuje się jako odpowiedź na konkretną potrzebę ludu wybranego, miała nauczyć, że zbawia nie pokarm, ale słowo Boże⁴².

Znakiem miłości Boga może być nawet przedwczesna śmierć sprawiedliwego:

- (10) „Ponieważ spodobał się Bogu, znalazł Jego miłość,
i żyjąc wśród grzeszników, został przeniesiony” (Mdr 4,10).

W perykopie, do której należy przytoczony werset, autor podejmuje problem nurtujący mędrców od niepamiętnych czasów, mianowicie śmierć ludzi młodych. Sprawiedliwy, o którym mówi, jest według planu Bożego człowiekiem doskonałym, to znaczy odpowiadającym Bożemu zamysłowi. Osiągnął on ludzką dojrzałość według miary Boskiej, którą – według pisarza biblijnego – jest nieskazitelne życie, nie zaś liczba przeżytych lat. Przedwczesna śmierć także może być dowodem Bożej miłości. Bóg kocha człowieka sprawiedliwego za jego dobre życie a zabiera go z tego świata, by się nie zdeprawował⁴³.

Należy zwrócić uwagę, że Boża miłość ma charakter uniwersalny: Bóg miłuje wszystkie stworzenia. Wyraźnie stwierdza to pisarz biblijny w 11 rozdziale omawianej księgi:

- (23) „Nad wszystkim masz litość, bo wszystko w Twej mocy,
i oczy zamykasz na grzechy ludzi, by się nawrócili.
(24) Miłujesz bowiem wszystkie stworzenia,
niczym się nie brzydzisz, co uczyniłeś,
bo gdybyś miał coś w nienawiści, nie byłbyś tego uczynił.
(25) Jakżeby coś trwać mogło, gdybyś Ty tego nie chciał?
Jak by się zachowało, czego byś nie wezwał?
(26) Oszczędzasz wszystko, bo to wszystko Twoje, Panie, miłośniku życia!⁴⁴.
(1) Bo we wszystkim jest Twoje nieśmiertelne technienie” (Mdr 11,23 – 12,1).

⁴² Por. KKB, s. 570.

⁴³ Por. M. Gilbert, *Madrość Salomona*, t. 2, S. Kobiałka (tłum.), Kraków 2001, s. 70.

⁴⁴ *Biblia Poznańska* zamiast: miłośniku życia, tłumaczy: miłujący życie Panie; *Biblii Warszawsko-Praska*: władny miłośniku życia.

Nawiązując do Rdz 1-3, autor podkreśla, że Bóg nie może nie kochać swoich stworzeń, bo Jego duch życia jest w nich obecny⁴⁵. Bóg kocha wszystko, co ukształtował i co wezwał do istnienia. Tę miłość Boga do stworzeń podkreślają zwłaszcza w. 24-25, ukazując, że jest ona związana z Jego działaniem stwórczym. Bóg stworzył dlatego, że kocha. Ale autor Księgi Mądrości (por. Mdr 7,23 – 8,1)⁴⁶ nie mówi tylko o akcie stwórczym, powołującym wszystko do istnienia, ale także o działaniu Boga, podtrzymującym wszystko w istnieniu⁴⁷.

To właśnie owa powszechna obecność Boga przez Jego ducha (por. Mdr 11,26; 21,1; 1,7) i Jego Mądrość wyjaśnia Bożą miłość do stworzeń. Dlatego Jahwe nie cieszy się ze zguby żyjących (por. Mdr 1,13) i może być nazywany miłośnikiem życia. „W Starym Testamencie nie ma nigdzie tak jasnego twierdzenia o powszechnej miłości Boga”⁴⁸.

Zakończenie

Celem niniejszego opracowania było ukazanie Bożej opieki nad światem, która dowodzi nieustannie trwającej miłości Stwórcy do człowieka i otaczającego go świata. Poddane analizie wybrane teksty z ksiąg mądrościowych Starego Testamentu, zwracają uwagę na szczególną relację Boga do świata, mianowicie na fakt, że Bóg nie tylko świat stworzył, ale nieustannie opiekuje się swoim stworzeniem z troską i miłością. Pierwszym przejawem opieki Boga nad światem jest ustalenie pewnego nienaruszalnego porządku funkcjonowania świata. Bóg utwierdził świat tak, że się nie zachwieje i to właśnie gwarantuje właściwy sposób funkcjonowania świata. Boża opieka nad światem wyraża się także w tym, że dotyczą go różne przejawy dobroci Stwórcy. To Bóg zsyła deszcz i daje słońce, od Niego zależą plony ziemi a także życie człowieka. Wyrazem owej dobroci i łaskawości Boga jest cierpliwość, z jaką Bóg pochyla się nad światem. Boża opieka nad światem i troska o stworzenie wynika z miłości. Bóg, który w Księdze Mądrości został nazwany miłośnikiem życia, opiekuje się życiem na ziemi, bo kocha.

To przekonanie o miłości Stwórcy i nieustannej opiece nad światem jest szczególnie ważne dziś, kiedy odżywają deistyczne prądy myślowe. Świat i człowiek w świecie nie został pozostawiony sam sobie. Stwórca czuwa nad nim, ponieważ go kocha i nigdy nie cofnął swojej miłości wobec dzieła, które stworzył.

---

⁴⁵ Por. M. Gilbert, *Mądrość Salomona*, s. 101.

⁴⁶ Niektóre z opisów mądrości, które znajdujemy w tym tekście, zawierają pewne osobowe cechy mądrości. Ale przedstawiona w nich mądrość nie jest odrębną Bożą osobą. Jest to mądrość Boga, Stwórcy i Zbawcy, który urzeczywistnia swoje plany, dotyczące świata i ludzi, mądrze, z mocą i skutecznie. Na ten temat zob. S. Potocki, *Rady mądrości...*, s. 282.

⁴⁷ Por. M. Gilbert, *Mądrość Salomona*, s. 173.

⁴⁸ Tamże, s. 73.

Summary

The Holy Scriptures not only show the truth about the creation of the world but also teaches that God constantly supports the world in its existence and cares about it. The article, which is an analysis of the Wisdom texts of the Old Testament, deals with God's care of the world. Its first manifestation is the establishment of an unshakeable order of functioning of the world. God set the world in motion so that it would never be shaken, which guarantees the correct functioning of the world. God's care of the world is also expressed by the way it is affected by various symptoms of the Creator's goodness. It is God who sends the rain and sunshine and decides about the crops and man's life. A sign of God's goodness and favour is God's patience with which he treats the world. The belief in the Creator's constant love and care of the world is particularly relevant these days when some old deistic concepts are coming back. The world and man have not been left alone. The Creator watches over his creation, because he loves it and has never withdrawn his affection for it.